

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**EXPERT: PARADIGM OF LAW
AND PUBLIC ADMINISTRATION**

№ 4 (36), 2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Експерт: парадигми юридичних наук
і державного управління
Засновник: Міжрегіональна Академія
управління персоналом.
Рік заснування: 2018.
Періодичність: 4 рази на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 11 від 11 грудня 2025)
Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, ResearchBib,
Turkish Education Index, Polish Scholarly Bibliography,
Google Scholar, “Україніка наукова”, ESJI.
Реєстрація суб’єкта у сфері онлайн-медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення
і радіомовлення № 3053 від 07.11.2024 року.
Ідентифікатор медіа: R40-05594.
Суб’єкт у сфері онлайн-медіа – Приватне акціонерне
товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(вул. Фрометівська, буд. 2, м. Київ, 03039,
iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).
Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 № 1643 (Додаток 4) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
у категорії «Б».
Спеціальності: D8 – Право, D9 – Міжнародне право.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат,
цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає
за собою право на незначне редагування і скорочення
(зі збереженням авторського стилю та головних
висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів
та не несе відповідальності за надану ними інформацію.
Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.
Адреса редакційної колегії:
ПрАТ “ВНЗ “Міжрегіональна Академія
управління персоналом”
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
Офіційний сайт видання:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Expert: paradigm of law
and public administration
Published from 2018
Founder: Interregional Academy of Personnel Management.
Founded: 2018.
Published by the decision of Academic council
of Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 11 from December 11, 2025)
Collection is included to the international
and domestic scientometrics databases Index
Copernicus International, ResearchBib, Turkish Education
Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar,
“Україніка наукова”, ESJI.
Registration of online media:
Decision of the National Council of Television
and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision
No. 3053 as of 07.11.2024. Media ID: R40-05594.
Media entity – Private Joint-Stock Company
«Higher education institution
«Interregional Academy of Personnel Management»
(03039, Kyiv, Frometivska str., 2,
iapm@iapm.edu.ua, tel. (044) 490-95-00).
According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine (Annex 4), the journal is included
in the List of scientific professional publications of Ukraine,
which have been assigned the category «B».
Subject Areas: D8 – Law, D9 – International law.
The articles were checked for plagiarism
using the software StrikePlagiarism.com developed
by the Polish company Plagiat.pl.
The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves
the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world views of the
authors and are not responsible for the information provided.
Materials filed in the author's edition.
Reprinting — with the editorial's permission strictly.
Address of the editorial board:
Interregional Academy of Personnel Management
Str. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, 03039
Official site:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. № 4 (36), 2025. Київ : ПрАТ
“ВНЗ “Міжрегіональна Академія управління персоналом”, 2025. 44 с.

ЗМІСТ

Добровольська В. В.

Господарсько-правові стимули:
теоретично-правовий аспект.....6

Заросило В. О., Гаврющенко Г. В.,**Мельник-Лимонченко О. Р.**

Міжнародні воєнні трибунали та їх вплив
на розвиток міжнародного кримінального права...12

Нестеренко А. С., Граб М. І.

Адміністративно-правові гарантії реалізації норм
міжнародного кримінального права.....19

Савка О. І.

Сучасні наукові підходи до дослідження приватної
військової та охоронної діяльності у сучасних
міжнародних політичних процесах.....25

Чорнолуцький Р. В.

Регулювання участі іноземних осіб
у приватноправових відносинах у судових
інстанціях України в умовах воєнного стану.....36

УДК 341.388:341.645

DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-4\(36\)-12-18](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-4(36)-12-18)**Заросило Володимир Олексійович,***доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449>***Гаврющенко Ганна Володимирівна,***кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039;***Мельник – Лимонченко Оксана Рухуллаївна,***кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0000-0001-7975-0135>*

МІЖНАРОДНІ ВОЄННІ ТРИБУНАЛИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Анотація. У статті здійснено дослідження становлення та розвитку міжнародних воєнних трибуналів як ключових інституцій у системі міжнародного кримінального правосуддя. Розглянуто діяльність Нюрнберзького, Токійського, Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного трибуналу щодо Руанди, які заклали правові, процедурні та концептуальні засади сучасного міжнародного кримінального права. Узагальнено їхній внесок у формування основоположних принципів індивідуальної кримінальної відповідальності, невідворотності покарання, відсутності імунітету для вищих посадових осіб та універсальної юрисдикції щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності й геноциду.

Проаналізовано сучасний етап еволюції міжнародного кримінального правосуддя, який відображає підписання Угоди між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочинів агресії проти України. Зазначено, що ця ініціатива є логічним продовженням історичної традиції міжнародних воєнних трибуналів, започаткованої в Нюрнберзі, та водночас — інноваційною моделлю регіонального правосуддя, яка виходить за межі класичних механізмів ООН.

Метою статті є аналіз становлення та еволюція міжнародних воєнних трибуналів, дослідження їхнього внеску у формування сучасних норм і принципів міжнародного кримінального права, а також оцінка впливу рішень цих трибуналів на подальший розвиток міжнародної системи відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид.

Зроблено висновки, що Міжнародні воєнні трибунали, створені після Другої світової війни, заклали основу сучасного міжнародного кримінального права. Нюрнберзький і Токійський трибунали вперше закріпили принципи індивідуальної кримінальної відповідальності, невідворотності покарання та неприпустимості посилання на державний імунітет чи виконання наказів. Трибунали для колишньої Югославії та Руанди суттєво розвинули ці засади, сформувавши практику щодо геноциду, злочинів проти людяності та командної відповідальності, що стало фундаментом для створення Міжнародного кримінального суду. Сучасні виклики, зокрема агресія Російської Федерації проти України, виявили потребу у вдосконаленні механізмів міжнародного правосуддя. Підписання Угоди про створення Спеціального трибуналу щодо злочинів агресії проти України є логічним продовженням еволюції міжнародного кримінального права та свідчить про здатність міжнародної спільноти адаптувати правові інструменти до нових загроз.

Ключові слова: воєнні злочини, Міжнародний кримінальний суд, геноцид, міжнародні воєнні трибунали, міжнародне кримінальне право.

Zaroslyo Volodymyr Oleksiyovych,

Doctor of Law, Professor, The Head of the Department of Law Enforcement and Anti-corruption Activities Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449>

Havryushchenko Hanna Volodymyrivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities, Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039;

Melnyk – Limonchenko Oksana Rukhullaivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities, Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0000-0001-7975-0135>

INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNALS AND THEIR IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Abstract. *The article provides a comprehensive study of the formation and development of international military tribunals as key institutions in the international criminal justice system. It examines the activities of the Nuremberg, Tokyo, International Tribunal for the former Yugoslavia, and International Tribunal for Rwanda, which laid the legal, procedural, and conceptual foundations of modern international criminal law. Their contribution to the formation of fundamental principles—individual criminal responsibility, inevitability of punishment, absence of immunity for senior officials, and universal jurisdiction over war crimes, crimes against humanity, and genocide—is summarized.*

The purpose of the article is to analyze the formation and evolution of international military tribunals, to study their contribution to the formation of modern norms and principles of international criminal law, and to assess the impact of these tribunals' decisions on the further development of the international system of responsibility for war crimes, crimes against humanity, and genocide.

The current stage of evolution of international criminal justice is analyzed, reflecting the signing of the Agreement between Ukraine and the Council of Europe on the establishment of a Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. It is noted that this initiative is a logical continuation of the historical tradition of international military tribunals, which began in Nuremberg, and at the same time, an innovative model of regional justice that goes beyond the classical mechanisms of the UN.

It concludes that the international war tribunals established after World War II laid the foundation for modern international criminal law. The Nuremberg and Tokyo tribunals were the first to establish the principles of individual criminal responsibility, the inevitability of punishment, and the inadmissibility of invoking state immunity or following orders. The tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda significantly developed these principles, establishing practices regarding genocide, crimes against humanity, and command responsibility, which became the foundation for the creation of the International Criminal Court. Contemporary challenges, in particular the Russian Federation's aggression against Ukraine, have revealed the need to improve the mechanisms of international justice. The signing of the Agreement on the Establishment of a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine is a logical continuation of the evolution of international criminal law and demonstrates the international community's ability to adapt legal instruments to new threats.

Key words: *war crimes, International Criminal Court, genocide, international war tribunals, international criminal law.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, попри розвиток міжнародних правових механізмів та утвердження принципів мирного співіснування держав, збройні конфлікти залишаються однією з найгостріших глобальних проблем. Вони супроводжуються масштабними людськими жертвами, руйнуванням інфраструктури, дестабілізацією

регіонів та глибокими гуманітарними наслідками. Причини таких конфліктів можуть бути різноманітними – від територіальних і політичних суперечок до етнічних, релігійних чи економічних протиріч. Незалежно від природи збройного протистояння, воно майже завжди супроводжується масовими порушеннями міжнародного гуманітар-

ного права, що проявляються у вчиненні воєнних злочинів. До таких злочинів належать застосування непропорційної сили, цілеспрямовані напади на цивільне населення та об'єкти, насильницькі депортації, катування, вбивства, сексуальне насильство, примусова праця тощо. Ці діяння не лише підривають засади міжнародного миру та безпеки, а й ставлять під сумнів ефективність існуючих правових механізмів покарання винних осіб.

У відповідь на безкарність осіб, відповідальних за порушення законів і звичаїв війни, світове співтовариство створило спеціальні інституції — міжнародні воєнні трибунали, діяльність яких здійснюється під егідою Організації Об'єднаних Націй. Їх головним завданням є встановлення міри вини та визначення справедливого покарання для осіб, які вчинили злочини проти миру, безпеки та людяності. Заснування таких органів стало важливим етапом розвитку міжнародного кримінального права, оскільки дозволило вперше реалізувати принцип невідворотності покарання за міжнародні злочини. Найбільш відомими та значущими процесами у цій сфері є Нюрнберзький і Токійський міжнародні воєнні трибунали, а також Міжнародний трибунал для колишньої Югославії. Їхня практика має фундаментальне матеріально-правове та процесуальне значення, оскільки стала базисом для подальшої інституціоналізації міжнародного кримінального правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблематики міжнародних військових трибуналів та їхнього впливу на розвиток міжнародного кримінального права активно здійснюється у межах історичних, правових та публіцистичних досліджень. Значну увагу науковців зосереджено на аналізі механізмів функціонування міжнародних кримінальних судів і трибуналів, їхньої юрисдикції, особливостей правозастосування та взаємодії з національними правовими системами. Серед науковців, чиї праці формують сучасне уявлення про історичні, правові та організаційні аспекти функціонування міжнародних військових трибуналів, варто виокремити дослідників, зокрема: А. Даннер, І. Жаровська, А. Іванов, Ф. Кірш, М. Ковалів, У. Коруч, Дж. Мартінез, О. Сенаторова, Л.І. Фесенко та ін.

Метою статті є аналіз становлення та еволюція міжнародних воєнних трибуналів, дослідження їхнього внеску у формування сучасних норм і принципів міжнародного кримінального права, оцінка впливу рішень цих трибуналів на подальший розвиток міжнародної системи відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання відповідальності за агресивну війну було вперше встановлене Статутом Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн «осі» після Другої світової війни. У вердикті трибуналу підкреслюється, що «Розв'язування агресивної війни є не просто злочином міжнародного характеру — він є найтяжчим міжнародним злочином, який відрізняється від інших військових злочинів лише тим, що воно містить у собі в сконцентрованому вигляді зло, що міститься в кожному з решти» [1].

Відтак «мандрівка до витоків» міжнародного кримінального права у його сучасному розумінні достатньо хрестоматійно зводиться до «першопроходців» у питаннях притягнення воєнних злочинців до суду [2; 3, с. 20], — Нюрнберзького та Токійського трибуналів. Будучи «історично першим» [4, с. 161], завдяки Нюрнберзькому трибуналу формується первинна уява про «міжнародне покарання» на «офіційному рівні», — у положеннях Хартії Міжнародного військового трибуналу [5, с. 284], які за нинішніми «мірками» натеper виглядають доволі «небагатослівними».

Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі було створено на підставі Угоди про судове переслідування та покарання головних військових злочинців європейських країн осі, укладеної 8 серпня 1945 року. Цей міжнародно-правовий документ, схвалений провідними союзними державами та підтриманий ще дев'ятнадцятьма країнами, став ключовим етапом у становленні системи міжнародного кримінального правосуддя. Трибунал не лише запровадив нову модель міжнародного судового механізму, спрямованого на притягнення до відповідальності за воєнні злочини, злочини проти миру та людяності, але й започаткував формування універсальних принципів міжнародного права. Нормативні положення його Статуту були інтегровані до структури міжнародного правопорядку, ставши основою для подальшого розвитку міжнародного кримінального судочинства та правових інститутів, покликаних забезпечувати верховенство права на глобальному рівні.

Статут Нюрнберзького трибуналу чітко визначив три категорії злочинів — злочини проти миру, військові злочини та злочини проти людяності, — які стали основою класифікації міжнародних злочинів у подальшому розвитку міжнародного права. Уперше було встановлено, що відповідальність за такі злочини несуть не лише держави, але й окремі особи, незалежно від їхнього службового становища чи офіційного статусу.

Це положення закріпило принцип індивідуальної кримінальної відповідальності в міжнародному праві. Діяльність Трибуналу впровадила та закріпила принцип універсальної юрисдикції, згідно з яким розслідування і покарання військових злочинців можуть здійснюватися незалежно від місця їх вчинення чи громадянства злочинців. Цей принцип згодом набув нормативного закріплення у Женевських конвенціях 1949 року та Додатковому протоколі I 1977 року, що свідчить про прямий вплив рішень Нюрнберга на подальшу еволюцію міжнародного гуманітарного права.

Нюрнберзькі принципи, розроблені Комісією міжнародного права ООН, стали систематизованим викладом основних правових засад, закладених у діяльності Трибуналу. Вони визначили ключові положення: неминучість відповідальності за злочини проти миру і людяності; неприйнятність посилання на державний імунітет чи виконання наказів вищого керівництва як на обставини, що звільняють від покарання; міжнародний характер кримінальної відповідальності незалежно від національних правових обмежень.

Унаслідок впливу Нюрнберзьких принципів міжнародна спільнота визнала геноцид як окрему категорію міжнародного злочину, що було відображено у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1946 року та подальшому прийнятті Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року. Таким чином, Трибунал не лише поклав край безкарності воєнних злочинців, але й сприяв формуванню нової системи універсальних норм міжнародного кримінального правопорядку.

Нюрнберзький процес став відправною точкою у становленні традицій міжнародного кримінального правосуддя. Саме завдяки йому почали формуватися основи таких правових інститутів, як міжнародне кримінальне переслідування, система обліку та ідентифікації правопорушників. Рішення і принципи, закладені Нюрнберзьким трибуналом, сприяли розвитку концепцій міжнародного кримінально-процесуального права – зокрема, у питаннях організації міжнародного судочинства та міждержавної співпраці під час досудового розслідування. До них належать збір доказів, встановлення особи злочинця та інші важливі аспекти процесуального механізму.

Іншим знаменним судовим процесом щодо наслідків Другої світової війни вважається Токійський трибунал (Міжнародний військовий трибунал по Далекому Сході) стосовно лідерів Японської держави. Відмінною рисою цього процесу від Нюрнберга було те, що судовий розгляд базувався виключно на англо-саксонській сис-

темі права. Внаслідок цього японській стороні довелося шукати адвокатів, які розбираються в такому судочинстві. Відзначається домінуюча роль США, проявлена в наділенні широким спектром повноважень Верховному головнокомандувачу армії США. Був також прийнятий Статут Міжнародного Військового Трибуналу для Далекого Сходу з основним завданням: «здійснення справедливого і швидкого суду та покарання головних військових злочинців на Далекому Сході» [6]. Зміст і суть цього документа базувалися на основному установчому акті Нюрнберзького процесу.

Одним із визначальних внесків Токійського трибуналу у розвиток механізмів міжнародного правосуддя стало формування комплексних стандартів, що згодом стали орієнтиром для діяльності подібних судових інституцій. Зокрема, судові рішення трибуналу окреслили підходи до компенсації збитків, завданих війною, визначивши необхідність відшкодування не лише матеріальної шкоди, а й моральних страждань жертв воєнних злочинів та злочинів проти людства і миру. При цьому акцент робився на включенні у відновлювальні заходи фінансової допомоги та сприяння економічній реконструкції постраждалих держав, що в цілому формувало новий підхід до комплексної репараційної політики.

Паралельно трибунал закріпив принцип відповідальності політичних та військових лідерів за вчинення тяжких міжнародних злочинів, підкресливши, що покаранню підлягають конкретні дії конкретних осіб незалежно від їхнього державного статусу. На відміну від Нюрнберзького процесу, розгляд релігійних злочинів у межах Токійського трибуналу не передбачався, що дозволило зосередитися на системних порушеннях міжнародного права.

Крім того, судові практики трибуналу заклали основу для відновлення правопорядку в державах-агресорах після завершення конфліктів, створюючи правові рамки для стабілізації суспільних інститутів і норм. Не менш важливим стало консолідування міжнародно-правових гарантій захисту прав людини, що закріпило глобальний стандарт правових засобів їхнього забезпечення. Нарешті, принцип індивідуальної відповідальності, сформульований Токійським трибуналом, передбачав притягнення до відповідальності конкретних осіб за їхні дії, навіть якщо ці дії були виконані в межах державної або військової служби. Таким чином, трибунал значно посилив прецедентне право, підкресливши, що недоторканності державних посадовців не існує у випадку грубих порушень міжнародного права.

Отже, після Другої світової війни було створено два трибунали – Нюрнберзький трибунал і Токійський трибунал, які були створені з метою притягнення до відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людства і миру, вчинені під час Другої світової війни представниками нацистської Німеччини та японськими військовими та вищими посадовцями. Слід зауважити, що хоча обидва ці трибунали було створено в один історичний період, проте вони відрізнялися за процедурою створення, за складом та результатами судового розгляду [7].

Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (діяв у 1993–2017 рр.) став першим міжнародним кримінальним судовим органом, створеним після завершення роботи Нюрнберзького та Токійського трибуналів. Його утворила Рада Безпеки ООН з метою притягнення до відповідальності осіб, винних у тяжких порушеннях міжнародного гуманітарного права, що мали місце під час збройних конфліктів на території колишньої Югославії. Зокрема, розслідування стосувалися злочинів, пов'язаних із масовими депортаціями, етнічними чистками, воєнними злочинами в Боснії і Герцеговині, Хорватії та Косові.

Суддівський склад формувався рішенням Генеральної Асамблеї ООН. За час існування Трибуналу обвинувачення висунули проти 161 особи, а 90 підсудних було засуджено за результатами розгляду справ. Серед тих, хто постав перед судом, – президент Союзної Республіки Югославія Слободан Мілошевич, віце-президент Сербії Воїслав Шешель, командувачі армій та політичні лідери, зокрема Ратко Младич, Слободан Праляк, Радован Караджич та інші. Одним із найвагоміших досягнень діяльності цього трибуналу стало практичне застосування принципу командної відповідальності (chain of command) – правового механізму, що дозволяє притягати до відповідальності керівників за дії їхніх підлеглих, якщо доведено причинний зв'язок між наказами та скоєними злочинами. Цей підхід став важливим кроком у подоланні доктрини імунітету вищих посадових осіб і утвердив пріоритет принципу невідворотності покарання (Ліскович, 2023).

Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (далі – МКТР) був заснований у 1994 році за рішенням Ради Безпеки ООН після звернення уряду Руанди. Його створили для розслідування злочинів, скоєних під час трагічних подій геноциду, коли представники народності хуту масово винищували народ тутсі, а також поміркованих хуту, які виступали проти насильства. Під юрисдикцію Трибуналу потрапили як політичні лідери, так і високопосадові військо-

ві особи, причетні до організації та координації злочинів. Загалом було висунуто обвинувачення проти 96 осіб: 61 особу визнано винною та засуджено до різних строків позбавлення волі, 14 осіб виправдано, у 10 випадках справи передали до національних судів Руанди, а щодо 8 осіб звинувачення було знято. Одним із ключових досягнень МКТР стало офіційне визнання масових убивств народу тутсі актом геноциду, що закріпило правову кваліфікацію цих злочинів на міжнародному рівні. Важливим правовим нововведенням стала концепція «суспільної відповідальності», відповідно до якої до кримінальної відповідальності могли бути притягнуті не лише безпосередні виконавці, а й ті, хто сприяв чи підбурював до злочинів. Зокрема, це стосувалося представників засобів масової інформації, які через пропаганду та публічні заклики розпалювали ненависть і закликали до знищення народу тутсі. Досвід Міжнародного трибуналу щодо Руанди став важливою віхою у розвитку міжнародного кримінального права, поглибивши розуміння механізмів відповідальності за геноцид та злочини проти людяності.

Узагальнюючи досвід діяльності Нюрнберзького, Токійського, Югославського та Руандського трибуналів, можна стверджувати, що міжнародне кримінальне правосуддя пройшло тривалий шлях еволюції від поодиноких судових механізмів до формування цілісної системи притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини, які загрожують миру й безпеці людства. Практика цих трибуналів заклала правові й моральні основи сучасного міжнародного кримінального права, визначивши головні принципи: індивідуальна відповідальність, відсутність імунітету для вищих посадових осіб, невідворотність покарання та універсальність юрисдикції щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності й геноциду.

Разом із тим, нові виклики ХХІ століття засвідчили, що навіть за наявності Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних інституцій система правосуддя потребує подальшого вдосконалення. Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру у 2022 році, поставила перед міжнародною спільнотою питання ефективного правового реагування на злочин агресії – найтяжчий злочин проти миру, вперше визначений ще у Статуті Нюрнберзького трибуналу.

У сучасних умовах глобальної трансформації системи міжнародної безпеки особливого значення набуває створення нових правових механізмів реагування на порушення норм міжнародного

права. У цьому контексті варто відзначити підписання Угоди між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України [8], що є важливим кроком у розвитку міжнародного кримінального правосуддя. Цей правовий акт знаменує собою перехід від декларативних принципів засудження агресії до реального механізму притягнення до відповідальності за злочин, який у Нюрнберзькому процесі був визначений як «верховний міжнародний злочин».

Угода передбачає створення спеціалізованого міжнародного судового органу, уповноваженого розслідувати та судити осіб, які несуть найвищу політичну та військову відповідальність за розв'язання та ведення агресивної війни проти України. З точки зору теорії міжнародного кримінального права, це є продовженням розвитку принципу індивідуальної кримінальної відповідальності, започаткованого Нюрнберзьким і Токійським трибуналами та розвинутого в практиці трибуналів для колишньої Югославії (ICTY) і Руанди (ICTR).

Як і в попередніх моделях міжнародних воєнних трибуналів, основною метою майбутнього Спеціального трибуналу є забезпечення невідворотності покарання, відновлення принципу справедливості та зміцнення міжнародного правопорядку. Проте його створення має й унікальні особливості, які вирізняють його серед історичних попередників. На відміну від трибуналів, заснованих Радою Безпеки ООН, Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України формується на основі угоди між державою-жертвою та міжнародною організацією – Радою Європи, що демонструє альтернативну модель міжнародного кримінального правосуддя поза межами механізмів ООН. Така інституційна новизна зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до реалізації міжнародної кримінальної юрисдикції. Формування трибуналу на договірній, а не на статутній основі відображає тенденцію до посилення ролі регіональних організацій у забезпеченні міжнародного правосуддя та свідчить про поступову децентралізацію міжнародно-правових механізмів. У цьому контексті створення трибуналу можна розглядати як прояв еволюції міжнародного кримінального права, що реагує на сучасні політико-правові виклики, пов'язані з агресією проти суверенної держави.

Заснування Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України можна розглядати як закономірний етап еволюції міжнародного кримінального правосуддя, що продовжує історичну традицію, започатковану Нюрнберзьким

процесом, розвинуто в практиці Гаазьких трибуналів та адаптовану до сучасних викликів системи міжнародної безпеки. Функціонування цього трибуналу має потенціал не лише забезпечити притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочину агресії, але й стати каталізатором подальшого розвитку міжнародного кримінального права. Зокрема, його діяльність може сприяти розширенню юрисдикційних меж міжнародних судових інституцій у сфері злочинів агресії та утвердженню засад верховенства права, справедливості й колективної безпеки у глобальному вимірі.

Висновки. Міжнародні воєнні трибунали, створені після Другої світової війни, заклали основу сучасного міжнародного кримінального права. Нюрнберзький і Токійський трибунали вперше закріпили принципи індивідуальної кримінальної відповідальності, невідворотності покарання та неприпустимості посилення на державний імунітет чи виконання наказів.

Трибунали для колишньої Югославії та Руанди суттєво розвинули ці засади, сформувавши практику щодо геноциду, злочинів проти людяності та командної відповідальності, що стало фундаментом для створення Міжнародного кримінального суду. Сучасні виклики, зокрема агресія Російської Федерації проти України, виявили потребу у вдосконаленні механізмів міжнародного правосуддя. Підписання Угоди про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України є логічним продовженням еволюції міжнародного кримінального права та свідчить про здатність міжнародної спільноти адаптувати правові інструменти до нових загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. International Military Tribunal (NUREMBERG). Judgment of 1 October 1946. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Heller K. J. The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law. Oxford; New York: Oxford University Press, 2011. 509 p.
3. Beigbeder Y. The Pioneers: The Nuremberg and Tokyo Military Trials. International Criminal Tribunals: Justice and Politics / Y. Beigbeder. Palgrave Macmillan, 2011. Pp. 20–48.
4. Borch III F. L. The Nuremberg Military Tribunals: A Short History. Military Law Review. 2021. Vol. 229. Iss. 2. Pp. 159–172.
5. Charter of the International Military Tribunal. United Nations – Treaty Series. 1951. №. 251. Pp. 284–300. URL: <https://www.un.org/en/>

- genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (date of access: 12.11.2025).
6. The Statute of the International Military Tribunal for the Far East .Electronic fund of legal and regulatory documents. URL: <https://docs.cntd.ru/document/902053853> (date of reference: 12.11.2025).
 7. Махаринець Д. Є. Механізм діяльності міжнародних трибуналів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2023. Випуск 5.
 8. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text
 4. Borch, F. L. III. (2021). The Nuremberg Military Tribunals: A short history. *Military Law Review*, 229(2), 159–172.
 5. United Nations. (1951). Charter of the International Military Tribunal. *United Nations Treaty Series*, No. 251, 284–300. Retrieved from: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
 6. International Military Tribunal for the Far East. (n.d.). Statute of the International Military Tribunal for the Far East. Electronic fund of legal and regulatory documents. Retrieved from: <https://docs.cntd.ru/document/902053853>
 7. Makharinets, D. Ye. (2023). Mekhanizm diialnosti mizhnarodnykh trybunaliv [Mechanism of activity of international tribunals]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, (5).
 8. Ukraine & Council of Europe. (2025). Agreement between Ukraine and the Council of Europe on the establishment of a Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text

REFERENCES:

1. International Military Tribunal (Nuremberg). (1946). Judgment of 1 October 1946. Retrieved from: <https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/>
2. Heller, K. J. (2011). *The Nuremberg Military Tribunals and the Origins of International Criminal Law*. Oxford University Press.
3. Beigbeder, Y. (2011). The pioneers: The Nuremberg and Tokyo Military Trials. In *International Criminal Tribunals: Justice and Politics* (pp. 20–48). Palgrave Macmillan.
4. Borch, F. L. III. (2021). The Nuremberg Military Tribunals: A short history. *Military Law Review*, 229(2), 159–172.
5. United Nations. (1951). Charter of the International Military Tribunal. *United Nations Treaty Series*, No. 251, 284–300. Retrieved from: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
6. International Military Tribunal for the Far East. (n.d.). Statute of the International Military Tribunal for the Far East. Electronic fund of legal and regulatory documents. Retrieved from: <https://docs.cntd.ru/document/902053853>
7. Makharinets, D. Ye. (2023). Mekhanizm diialnosti mizhnarodnykh trybunaliv [Mechanism of activity of international tribunals]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, (5).
8. Ukraine & Council of Europe. (2025). Agreement between Ukraine and the Council of Europe on the establishment of a Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text

Дата надходження статті: 05.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 23.12.2025